

УДК 378: 371.13

ПЕДАГОГІЧНА КОНЦЕПЦІЯ ОРГАНІЗАЦІЇ НЕПЕРЕРВНОСТІ ОСВІТИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ

Калаур Світлана Миколаївна
м. Тернопіль

Актуальність статті зумовлена необхідністю виважених підходів до організації навчальної діяльності соціальних педагогів та соціальних працівників. У статті розглядаються теоретичні засади організації неперервності освіти майбутніх фахівців соціальної сфери, а також досліджено історичні аспекти її виникнення. Головна увага зосереджена на аналізі сутності та змісту професійної компетентності майбутніх фахівців в контексті неперервної освіти. Охарактеризовано основні шляхи та проаналізовано стадії компетентності майбутніх фахівців соціальної сфери.

Ключові слова: неперервна освіта, майбутні фахівці, постулати неперервності, стадії компетентності.

Актуальність дослідження. Реформи, які відбуваються в суспільстві вимагають кардинальних змін в організації навчального процесу професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів та соціальних працівників. Нині поняття професіоналізму включає професійну компетентність, яка помножена на досвід та практику. Соціальні реформи в Україні неможливі без гнучкої системи професійної підготовки майбутніх фахівців, які працюватимуть в соціально-педагогічній сфері. Розвиток освіти в контексті Болонського процесу висувають нові вимоги до підготовки майбутніх фахівців з вищою освітою, які передбачають: організацію неперервності професійної підготовки; розширення мобільності навчально-виховного процесу та дистанційну освіту. Усе це потребує переосмислення та вдосконалення змісту навчально-виховного процесу на основі професійного спрямування, що передбачає вільний розвиток й саморозвиток майбутнього фахівця. Досягнути професійної компетентності можна лише за умови організації неперервності освітнього процесу. Тобто, на порядок денний поставлено питання розробки цілісної педагогічної концепції, яка передбачає організацію неперервності освіти майбутніх соціальних педагогів та соціальних працівників.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Для об'єктивності зазначимо, що питання обґрунтування необхідності розробки педагогічної концепції неперервності освіти майбутніх фахівців перебувало в центрі уваги науковців. Встановлено, що її витoki можна знайти у роботах Аристотеля, Сократа, Платона, Сенеки, Конфуція. Ідеї безперервної освіти представлені в поглядах Вольтера, Гете, Руссо, які пов'язували їх з досягненням повноти людського розвитку. Як свідчать історичні дослідження С. Батишева [1], засновником сучасних уявлень про неперервну освіту визнаний Ян-Амос Коменський. Початок освітньої практики, що створила умови для освіти впродовж усього життя, поклато введення освітнього всеобучу в епоху Просвітництва. З часом розвиток освіти дорослих стало причиною промислової революції XIX ст. та стимулювала розвиток вищої освіти. З 1917-18 рр. ідея неперервності освіти отримала нові інтерпретації, чому сприяло формування нової системи освіти в Радянському Союзі. У той час з'явилися нові форми і види освітніх установ для освіти дорослих, підвищення кваліфікації працюючих. Так у 1920 р. в Москві за ініціативою А. Гастева організовується Центральний інститут праці [3]. На основі досліджень О. Пижикова [9] можемо стверджувати, що до 1960-го року питання неперервності освіти так і не стало предметом ґрунтовних теоретичних досліджень і цілеспрямованої роботи щодо її впровадження у практику ВНЗ. Саме ці аспекти зумовили нас до написання статті.

Мета статті провести аналіз сутності та зміст педагогічної концепції організації неперервності освіти майбутніх

соціальних педагогів та соціальних працівників та проаналізувати шляхи її реалізації.

Виклад основного матеріалу. У матеріалах ЮНЕСКО термін «неперервна освіта» вперше було вжито лише у 1968 році, яка безпосередньо базувалася на трьох основних постулатах неперервності: зміна ідейного підходу з «Освіта раз і на усе життя» на «Освіта крізь усе життя» (ідея неперервності освіти); практична реалізація принципу гуманізації професійної освіти (особово-орієнтованого підходу); випереджаючий характер освіти, що вимагає формування готовності випускника вищого навчального закладу до роботи в умовах новітніх технологій.

Загалом, можна виділити чотири найбільш вагомні особливості того історичного періоду. Перша – постійне підвищення рівня вимог до професіоналізму випускника. Друга особливість передбачала повну реалізацію ідеї неперервної освіти на основі підвищених вимог до професійної компетентності майбутнього фахівця. Третя особливість полягала у суттєвому підвищенні інтеграції в освіті. Як стверджує Л. Ненашева [6], з неперервним характером освітньої діяльності проявляється симбіоз науки і техніки у вирішенні проблеми комплексного викладання науково-технічних знань на основі компетентнісного підходу. Четверта особливість – зміна педагогічних парадигм, на основі особистісно-орієнтованого підходу.

У кінці XX ст. найбільш визнаним постулатом неперервності освіти було трактування подане Р. Даве [13]. Автор вважав, що це процес особистісного, соціального і професійного розвитку індивіда протягом його життя включає формальне, позаформальне і неформальне навчання, яке здійснюється з метою удосконалення просвітництва, а також досягнення більш повного розвитку та вдосконалення життєдіяльності особистості.

Дещо згодом викристалізуються наукові підходи до основних принципів неперервної освіти, та уточнюється сам термін «неперервна освіта». У 1984 р. ЮНЕСКО запропоновано таке трактування: неперервна освіта означає всякого роду свідомі дії, які взаємно доповнюють один одного і протікають як у рамках системи освіти, так і за її межами в різні періоди життя; ця діяльність орієнтована на придбання знань, розвиток усіх сторін і здібностей особи, включаючи уміння вчитися і підготовку до виконання різноманітних соціальних і професійних обов'язків, а також до участі в соціальному розвитку як в масштабі країни, так і в масштабі усього світу. Запропоновані підходи сприяли розвитку двох взаємопов'язаних та взаємообумовлених видів діяльності: освіта і самоосвіта. На перший план вийшло уміння особистості здобувати освіту на основі самостійного навчання та стимулювати власний кар'єрний ріст.

У процесі дослідження встановлено, що сучасна неперервна освіта знаходиться на новій стадії. Цю стадію називають «методологічною», що характеризується розробленістю принципів та ознак неперервності в здобутті освіти. Неперервну освіту трактують сьогодні як «спосіб життєдіяльності людини, процес здобуття нею необхідних знань, набуття умінь, навичок і якостей у міру виникнення потреби в них, що відбувається протягом всього життя людини» [11, с. 329].

Коротко проаналізуємо загальний зміст педагогічної концепції неперервної освіти. Зокрема, на основі праць науковців [7; 8] виділено основні *постулати* неперервної освіти:

- охоплення освітою усього життя людини;
- інтеграцію «вертикальну» (спадкоємність між окремими етапами та рівнями освіти) та «горизонтальну»

(освітня дія школи, сім'ї, неформального оточення людини, засобів масової інформації);

- взаємозв'язок загальної та професійної освіти;
- відкритість, гнучкість системи освіти;
- різноманітність змісту, засобів і методик навчання та можливість вільного їх вибору;
- рівноправну оцінку і визнання освіти не по способах її отримання, а по фактичному результату;
- наявність механізмів стимулювання мотивації особи до навчання як з боку матеріальних умов життя суспільства, так і через вплив культури, та духовно-моральних цінностей.

Вважаємо, що виокремлені постулати мають безпосереднє відношення до обґрунтування доцільності неперервності у формуванні професіоналізму майбутніх соціальних педагогів та соціальних працівників. Зокрема, вважаємо що доцільно охопити освітою усе життя, починаючи від профільних класів у загальноосвітніх навчальних закладах, пізніше навчання в ВНЗ та здобуття ОКР «бакалавр», а потім доцільно дати можливість вдосконалити свої знання, уміння та навички навчаючись у магістратурі. Таким чином, ми зможемо досягнути «вертикальну» та «горизонтальну» інтеграцію, гнучкість системи освіти та задіяти механізми стимулювання особистості до навчання.

На сучасному етапі розвитку Європейського освітнього простору вагому роль посідає запровадження стандартів, рекомендацій, що передбачають: трициклову систему навчання (бакалавр, магістр, інтегрований магістр (професійна підготовка), доктор філософії). На перший план виходить постулат «ціложиттєве навчання» (lifelong learning) [12]. Як відомо саме цей постулат є одним із ключових пунктів Лісабонської стратегії розвитку. У «Хартії про ціложиттєве навчання» [12] мова йде про те, що набувати нові знання та компетентності, опановувати нові технології, розуміти нове інформаційне довкілля особа може впродовж усього свого життя. У такому пожиттєвому поступі особистості повинна допомагати держава через систему освітніх та професійних інституцій. Навчання протягом життя забезпечує людині не лише можливості особистого зростання, а й високий рівень соціальної адаптації, а також затребуваність на ринку праці.

Основними джерелами розвитку неперервної професійної освіти, на думку Н. Нічкало [7] виступають суперечності як між її компонентами, та їхніми властивостями (характеристиками). Як констатують фахівці [2] неперервна освіта реалізується **шляхом**:

- формування потреби й здатності особистості до самонавчання та саморозвитку;
- оптимізації системи перепідготовки фахівців і підвищення їхнього фахового рівня;
- створення інтегрованих навчальних планів та програм для підготовки кваліфікованих фахівців;
- формування й розвиток навчально-науково-виробничих комплексів ступеневої підготовки фахівців;
- розвитку і запровадження дистанційної освіти на основі інноваційних інформаційних технологій;
- створення системи навчальних закладів для забезпечення освіти дорослих відповідно до потреб особистості та ринку праці.

Відзначимо, що усі висвітлені шляхи є доступними і в організації навчання майбутніх соціальних педагогів та соціальних працівників на основі концепції неперервної освіти.

Сьогодні, як констатують науковці, завдання неперервної освіти має чітку соціально-педагогічну спрямованість, яка передбачає створення необхідних умов для професійного і особистого розвитку індивіда незалежно від віку, спочатку придбаної професії або спеціальності, місця проживання, на основі обліку його індивідуальних здібностей, мотивів, інтересів, ціннісних установок. І. Зязюн [5], досліджуючи організацію неперервної освіти, зазначає, що на даний

час не існує: реальних передумов забезпечення неперервності на рівні спадковості змісту, оскільки наявна серйозна неузгодженість при переході від етапу загальної, до середньої спеціальної чи вищої освіти; немає взаємозв'язку між результатами вузівської освіти і змістом подальшого підвищення кваліфікації; не створено механізмів нагородження інформації про професійне становлення фахівця на рівні адміністративно-методичних і управлінських служб. Разом з тим, реалізація принципу неперервності, багато в чому, пов'язана із можливістю інтеграції інформації про професійний поступ на індивідуально-особистісному рівні у певній логічній послідовності.

Отже, проблема неперервності фахового становлення професійних кадрів, які працюватимуть в соціально-педагогічній сфері може розглядатися на основі перспективи нарощування повноти об'єму професійної культури на суб'єктному рівні, а також через формування нормативного інформативно-змістового простору професійного зростання для кожного зі ступенів неперервної освіти. Орієнтиром під час навчання студентів у ТНПУ ім. В. Гнатюка повинен бути пріоритет формування професіоналізму і можливості його варіативного наповнення у відповідності із теоретичним і практичним досвідом. У центрі уваги науково-викладацького складу повинен бути розвиток у майбутнього фахівця прагнення до навчання у поєднанні із установкою на постійне професійно-особистісне самовдосконалення та професійний і особистісний саморозвиток. Такий підхід сприятиме саморегулюючій цілеспрямованій активності студентів під час навчання та підвищить цінність та результативність навчально-пізнавальної діяльності.

Науково-технічний розвиток, структурні зміни у суспільстві висувають нові вимоги до системи шкільної, професійно-технічної, вищої освіти та організації безперервної освіти для працюючого персоналу. Отже, педагогічна концепція неперервності у навчальному процесі передбачає такий підхід, що детермінований особистісним, соціальним та професійним розвитком та спрямований на удосконалення професійних знань, умінь, навичок і особистих якостей майбутніх соціальних педагогів та соціальних працівників.

На основі напрацьованих науковців [7; 8; 10] встановлено, що педагогічній концепції організації неперервності процесу навчання притаманна цілісність, суть якої можна трактувати через такі поняття як:

- спадкоємність (припускає поступовий перехід від одного освітнього ступеня до іншого, послідовність зміни вимог до обсягу знань, умінь і навичок на основі органічного зв'язку змісту, методів і форм навчально-виховного процесу);
- прогностичність (передбачає зорієнтованість освіти на перспективні запити і потреби як в матеріальній, так і в духовній сфері розвитку; сприяння професійному і особистому розвитку студентів не можливе без внесення своєчасних корективів в прогностичні моделі випускників, в ОКХ, навчальні плани та програми з урахуванням педагогічного прогнозування);
- гнучкість та динамічність (пов'язані з її відкритістю, багатоступінчастістю, різноманітністю існування усіх типів учбових закладів та форм навчально-пізнавальної діяльності).

У процесі дослідження ми дійшли висновку про необхідність чіткої ієрархії етапів неперервної ступеневої підготовки майбутніх фахівців соціально-педагогічній сфері, що включає: пропедевтичний (початковий, що передбачає допрофесійну підготовку) – охоплює навчання у випускних класах (10-11 класи) ЗОСШ; базовий – передбачає навчання на I-IV курсах ВНЗ та здобуття ОКР «бакалавр», а також здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня «молодший спеціаліст» у педагогічних училищах; основний – передбачає здобуття ОКР «магістр»; післядипломний – включає підвищення та розвиток професіоналізму, перекваліфікацію,

оволодіння додатковими спеціалізаціями. У нашому баченні етапи неперервної професійної освіти майбутніх фахівців соціальної сфери виступають як необхідні ланки єдиного навчального процесу, хоча і містять елементи переходу із одного етапу до іншого.

Вважаємо, що педагогічна концепція неперервності освіти буде дієвою лише за умови:

- запровадження принципів неперервності, наступності, прогностичності;
- аргументованої мотивації вибору професії на пропедевтичному етапі;
- цілеспрямованої діагностики професійної придатності абітурієнтів;
- педагогічний супровід та психолого-педагогічна підтримка студентів першого курсу;
- оптимальне поєднання теоретичної та практичної складової під час навчання;
- узгодження традиційних підходів до навчального процесу із педагогічними інноваціями;
- дотримання наступності професійної підготовки у системі здобуття вищої освіти та післядипломного навчання.

На думку С. Дружилова [4], досягнення професійного успіху тісно пов'язане із забезпеченням необхідного рівня професійної компетентності. Навчання, на погляд науковця, можна розглядати як процес формування майбутньої професійної компетентності. Автор обґрунтовує чотири стадії, які характеризують процес професійного навчання. У процесі наукового дослідження нами проведено інтерпретацію виокремлених стадій.

Отже, I стадія: *несвідомо компетентність* – немає необхідних знань, умінь та навичок, причому особистість чітко усвідомлює їхню відсутність. Ця стадія характеризується наступною самооцінкою «Я не знаю, що я не знаю». Вважаємо, що ця стадія є характерною для випускників середніх навчальних закладів, які готуються стати абітурієнтами. Як показали результати опитування, учні середніх навчальних закладів володіють лише частковими уявленнями про сутність діяльності соціального педагога та соціального працівника.

II стадія: *свідомо некомпетентність* – особистість усвідомлює, що її не вистачає професійних знань. На цій

стадії можливі два варіанти розвитку подій – конструктивний і деструктивний. Конструктивний передбачає усвідомлення суб'єктом своєї професійної некомпетентності, що сприяє підвищенню мотивації для набуття знань і умінь. Деструктивний призводить до виникнення почуття невпевненості у своїх силах, психологічного дискомфорту, підвищенню тривожності, які заважають подальшому професійному навчанню. Вважаємо, що ця стадія притаманна для студентів, що здобувають ОКР «бакалавр». Для цієї стадії характерна формула «Я знаю, що не знаю».

III стадія: *свідомо компетентність* – особистість чітко знає зміст професійних знань, умінь та навичок і може їх ефективно застосовувати, має відповідні ціннісні орієнтації та ідеали, володіє професійним потенціалом та професійною спрямованістю. Вважаємо що лише деякі студенти, що здобули ОКР «магістр» досягають цієї стадії компетентності під час навчання у ВНЗ. Для цієї стадії характерна самооцінка за такою формулою «Я знаю, що я знаю».

IV стадія: *«безсвідомо» (автоматична) компетентність* можлива лише тоді, коли професійні навички повністю інтегровані та вбудовані у професійну поведінку. Особистість володіє високим рівнем професіоналізму. Встановлено, що її можна здобути у системі післядипломного навчання та на основі тривалої практичної діяльності. Отже, цей рівень притаманний для фахівців, які мають 3–5 років стажу роботи. У нашому розумінні ця стадія характеризує рівень майстерності.

Висновок. У нашому розумінні, педагогічна концепція організації неперервності полягає не стільки в організації неперервного процесу поєднання, скільки в цілеспрямованому та поступовому поєднанні окремих стадій компетентності, які б змогли привести до максимального ефекту та забезпечили б високий рівень професіоналізму майбутньому фахівцеві. Отже, неперервна професійна підготовка, майбутніх фахівців на сучасному етапі розглядається як важливий інструмент зниження рівня негативних наслідків глобальної кризи. У контексті ефективного організації освітнього процесу першочерговим є проектування цілісної системи організації навчального процесу, яка дасть можливість особистості зробити вагомий крок щодо професійного становлення та самореалізації, вдосконалив навички самоосвітньої діяльності.

Література та джерела

1. Батышев С.Я. Реформа профессиональной школы / С.Я.Батышев. – М.: Высшая школа, 1987. – 343 с.
2. Біла книга національної освіти України / [Т.Ф.Алексєєнко, В.М.Аніщенко]; за ред. В.Г.Кременя; [НАПН України]. – К.: Інформаційні системи, 2010. – 340 с.
3. Вишнякова С.М. Профессиональное образование: Словарь. Ключевые понятия, термины, актуальная лексика / С.М.Вишнякова. – М.: НМЦ СПО, 1999. – 538 с.
4. Дружилов С.А. Становление профессионализма как процесс формирования концептуальной модели профессиональной деятельности / С.А.Дружилов // Журнал прикладной психологии / гл.ред.А.В.Сухарев. – 2004. – №6. – С.56-60
5. Зязюн І.А. Філософія педагогічної якості в системі неперервної освіти [Електронний ресурс] – Режим доступу: <<http://studentam.net.ua/content/view/7596/97/>>. – Загол. з екрану. – Мова укр.
6. Ненашева Л.А. Моделирование профессиональной деятельности в учебном процессе / Л.А.Ненашева, Л.Г.Семущина. – М., 1989. – 40 с.
7. Ничкало Н.Г. Теоретико-методологічні проблеми і перспективи розвитку досліджень з неперервної професійної освіти / Н.Г.Ничкало // Неперервна професійна освіта: теорія і практика: зб. наук. праць / за ред. І.Я.Зязюна, Н.Г.Ничкало. – К., 2001. – Ч. I. – С.35-43
8. Поліщук В.А. Теорія і методика професійної підготовки соціальних педагогів в умовах неперервності освіти: Монографія / В.А.Поліщук; за ред. Н.Г.Ничкало. – Тернопіль: ТНПУ, 2006. – 426 с.
9. Пыжиков А.В. Реформирование системы образования в СССР в период «оттепели» (1953-1964 гг.) / А.В.Пыжиков // Вопросы истории: научный журнал / гл. ред. Ахмед Искендеров. – 2004. – №9. – С.95-104
10. Райцев А.В. Развитие профессиональной компетентности студентов в образовательной системе современного вуза: дисс. ... д-ра пед. наук: 13.00.08 / Райцев Анатолий Васильевич. – Санкт-Петербург, 2004 – 309 с.
11. Сігасва Л.Є. Підвищення кваліфікації фахівців як складова неперервної професійної освіти / Л.Є.Сігасва // Неперервна професійна освіта: теорія і практика: зб. наук. праць / за ред.І.А.Зязюна, Н.Г.Ничкало [та ін.]. – К., 2000. – С.319-36.
12. Хартія про ціложиттєве навчання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <<http://www.eu-edu.org/news/info/87>>. – Загол. з екрану. – Мова укр.
13. Dave R.H. Foundations of Lifelong Education: Some Methodological Aspects / R.H.Dave // Foundations of Lifelong Education / P.N.Kirpal (ed.). – Hamburg, 1976. – 34 p.

Актуальность статьи обусловлена необходимостью взвешенных подходов к организации учебной деятельности социальных педагогов и социальных работников. В статье рассматриваются теоретические основы организации непрерывности образования будущих специалистов социальной сферы, а также исследовано исторические аспекты ее возникновения. Главное внимание сосредоточено на анализе сущности и содержания профессиональной компетентности будущих специалистов в контексте непрерывного образования. Охарактеризованы основные пути и проанализированы стадии компетентности будущих специалистов социальной сферы.

Ключевые слова: непрерывное образование, будущие специалисты, постулаты непрерывности, стадии компетентности.

The relevance of the article is significant due to the need for balanced approach to the training activities organization of social educators and social workers. The article covers the theoretical basis for the organization of continuing education of future professionals who will work in the social sphere, and explore the historical aspects of its occurrence. The main attention is focused on the analysis of the nature and content of professional competence of future professionals in the context of lifelong learning. The main ways of continuing education are described, which include: enrollment throughout a person's life; «vertical» and «horizontal» integration; the relationship of general, vocational and higher education; openness, flexibility of the education system. Author stress the attention on the four stages that characterize the professional training process of future social educators and social workers. In the process of scientific research the following is characterized: an unconscious competence; conscious incompetence; conscious competence and automatic competence. The highest stage is possible only when skills are fully integrated and embedded in professional behavior.

Key words: continuing (lifelong) education, future professionals, the postulates of continuity, competence stages.